

**ΣΠΗΛΑΙΟ «ΣΚΟΡΔΟ(Υ)ΛΑΚΙΑ»
ΑΣΦΕΝΔΟΥ ΣΦΑΚΙΩΝ ΚΡΗΤΗΣ
Α.Σ.Μ. 2542**

Από τον

Γ.Ε. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Η αποστολή πραγματοποιήθηκε από τετραμελή ομάδα της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας και χρηματοδοτήθηκε από τον Ε.Ο.Τ. τον Αύγουστο του 1984. Τα μέλη της αποστολής ήταν οι: Γεώργιος Θεοδώρου, Τζων Φίλιππου, Λάμπης Νικολάου και Παναγιώτης Πλέσσιος.

Τα μέλη της αποστολής αναχώρησαν την Τετάρτη 22 Αυγούστου 1984 και επέστρεψαν την Δευτέρα 27 Αυγούστου 1984. Χρησιμοποιήθηκε εξοπλισμός της Ε.Σ.Ε. καθώς και ο προσωπικός φωτογραφικός εξοπλισμός των μελών.

Η αποστολή οργανώθηκε με σκοπό τη συμπλήρωση του πληροφοριακού υλικού, που υπήρχε από το παρελθόν στο αρχείο της Ε.Σ.Ε. Με τις βραχογραφίες του σπηλαίου έχουν ασχοληθεί στο παρελθόν κυρίως οι Χ. Παπουτσάκης, Ρ. Faure και Ε. Πλατάκης. Η χρονολογική σειρά με την οποία μελετήθηκε η σπηλιά από τους διαφόρους ερευνητές δεν είναι αποδεκτή από όλους τους συγγραφείς (βλ. Χ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ, 1972). Ο ανωτέρω σημειώνει (σελ. 109, υποσημείωση 8) ότι ο Ε. Πλατάκης δίνει στοιχεία για το σπήλαιο σε κείμενό του που δημοσιεύθηκε στον Κήρυκα Χανίων στις 14-3-1963. Η χρονολογία αυτή ίσως είναι η παλαιότερη γνωστή για το σπήλαιο. Τα όσα αναφέρουν επί του θέματος αυτού οι διάφοροι συγγραφείς ξεφεύγουν από τις δυνατότητες ελέγχου που έχει ένας ερευνητής, ο οποίος πρέπει να βασίζεται σε δημοσιευμένα κείμενα.

Προσπέλαση: Για να πάει κανείς στο σπήλαιο Σκορδολάκια της κοινότητας Ασφένδου του νομού Χανίων Κρήτης πρέπει να ακολουθήσει τον ασφάλτινο δρόμο Χανιά-Βρύσσες-Χώρα Σφακίων. Αφού περάσει από την κοινότητα Ασκύφου θα συναντήσει αριστερά του (ανατολικά) τον δρόμο που οδηγεί προς την κοινότητα Ασφένδου. Η κοινότητα Ασφένδου απέχει 8 χιλιόμετρα από τη διασταύρωση. Τα 4 πρώτα χιλιόμετρα είναι στρωμένα με τσιμέντο και τα 4 υπόλοιπα μέχρι το χωριό είναι (Αύγουστος 1984) κακός χωματόδρομος. Μετά τη διασταύρωση ο δρόμος ανηφορίζει επί 4 χλμ. και μετά κατηφορίζει προς την κοινότητα Ασφένδου.

Θέση: Η σπηλιά βρίσκεται στη μικρή κοιλάδα που υπάρχει ανατολικά από το χωριό και

*La grotte «Scordoulakia»-Asfendou, Sfakia, Crète
par G. Theodorou*

βλέπει προς νότο και απέχει περίπου 800 μέτρα από το χωριό (15 λεπτά). Στη πραγματικότητα αποτελεί μικρό «στέγαστρο» (shelter) ευρισκόμενο λίγα μέτρα υψηλότερα από τη βάση ενός μικρού υψώματος. Είναι πολύ μικρή και το ύψος της δεν ξεπερνά ουσιαστικά τα 70 μόνο εκατοστά του μέτρου πάνω από το δάπεδο όπου υπάρχουν βραχογραφίες, έργα προϊστορικών μάλλον κατοίκων της νήσου Κρήτης. Το στέγαστρο, για να προστατευθούν οι βραχογραφίες, έχει κλειστεί στο παρελθόν με λιθόκτιστο τοίχο πάχους περίπου 45 εκατοστών του μέτρου. Ο χώρος ασφαλίζεται με μια πολύ πρόχειρη μεταλλική πόρτα που ουσιαστικά δεν παρέχει καμιά αξιόλογη προστασία. Η επιφάνεια που είναι χαραγμένες οι βραχογραφίες, δηλαδή το δάπεδο του στέγαστρου, κλίνει γενικά προς νότο και έχει μέση κλίση περίπου 30%. Την επιφάνεια αυτή έχει καλύψει μια ανθρακική κρούστα.

Οι βραχογραφίες καλύπτουν έκταση πολύ μικρότερη από 1 τετραγωνικό μέτρο. Εύκολα διαπιστώνει ο επισκέπτης ότι κατά το παρελθόν έχουν αποσπαστεί από αγνώστους τμήματα της επιφάνειας μαζί με βραχογραφίες. Από το βόρειο τμήμα της επιφάνειας απουσιάζει κυκλικό τεμάχιο διαμέτρου περίπου 30 εκατοστών και από το νοτιοδυτικό τμήμα της ένα μικρό ορθογώνιο τεμάχιο. Με τις βραχογραφίες αυτές έχουν ασχοληθεί κατά το παρελθόν διάφοροι ερευνητές. Περιλαμβάνουν απεικονίσεις αρποδακτύλων με μη διακλαδίζόμενα κέρατα, γραμμικά σχήματα καθώς και ένα κυκλικό σχέδιο το οποίο ομοιάζει με τα ονομαζόμενα διεθνώς compass figures ή sun figures. Σ' αυτό το σχέδιο διακρίνονται τρεις άξονες οι δύο από τους οποίους έχουν διεύθυνση Β 265° και 338° αντίστοιχα. Επίσης διακρίνονται σε διαφορετικούς σχηματισμούς πολλές ομάδες κηλίδων, διαμέτρου (κάθε κηλίδα) 2-3 χιλιοστών, που ο αριθμός τους σε κάθε ευδιάκριτη ομάδα ποικίλλει από 25-40. Οι κηλίδες είναι διατεταγμένες σε κυκλικές ή ευθύγραμμες ομάδες. (Βλ. Χ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ, 1972).

Αναμφίβολα οι βραχογραφίες αυτές προκαλούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στον επισκέπτη. Η απόλυτη ηλικία τους είναι πολύ δύσκολο να προσδιοριστεί και να τεκμηριωθεί. Την άποψη αυτή έχουν και οι παλαιότεροι μελετητές που ασχολήθηκαν με τις βραχογραφίες αυτές (Χ. ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ, 1972).

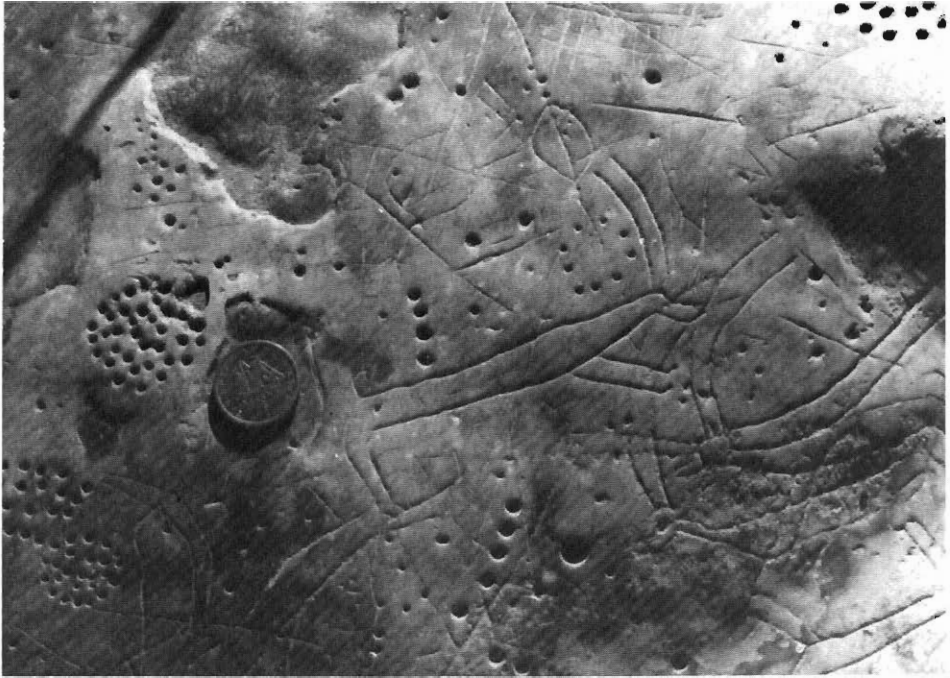
Το ένα μέλος της αποστολής, ο Τζων Φίλλιπσον θεωρεί ότι δεν υπάρχει λόγος να θεωρηθούν οι βραχογραφίες αυτές παλαιολιθικές. Δέχεται ότι μπορούν να συγκριθούν καλύτερα με νεολιθικά ευρήματα όπως αυτά της Valcamonica της Ιταλίας (J. Mc MANN, 1980). Κατά τον ανωτέρω πρέπει να θεωρηθούν νεολιθικές ή νεώτερες.

Προσωπικά σημειώνω ότι:

Στο άμεσο περιβάλλον του σπηλαίου δεν βρίσκονται λίθινα εργαλεία, που να είναι δυνατόν να συσχεπιστούν άμεσα και με βεβαιότητα με τις βραχογραφίες.

Τα σχέδια δεν είναι όλα της ίδιας εποχής και την στιγμή αυτή δεν υπάρχει μέθοδος απόλυτης χρονολόγησης τους.

Τα παραπάνω δεν επιτρέπουν την τεκμηρίωση οποιασδήποτε σχετικής ή απόλυτης χρονολόγησης. Στοιχείο που δεν στηρίζει μια παλαιολιθική ηλικία είναι το γεγονός ότι στις βραχογραφίες δεν συμπεριλαμβάνονται γνωστά άνω-πλειστοκαινικά απολιθωμένα είδη θηλασικών (ελέφαντες, ιπποπόταμοι) λείψανα των οποίων έχουν βρεθεί σε πολλές περιοχές της νήσου Κρήτης. Είναι μάλλον βέβαιο ότι ο ή οι καλλιτέχνες θα τα είχαν απει-

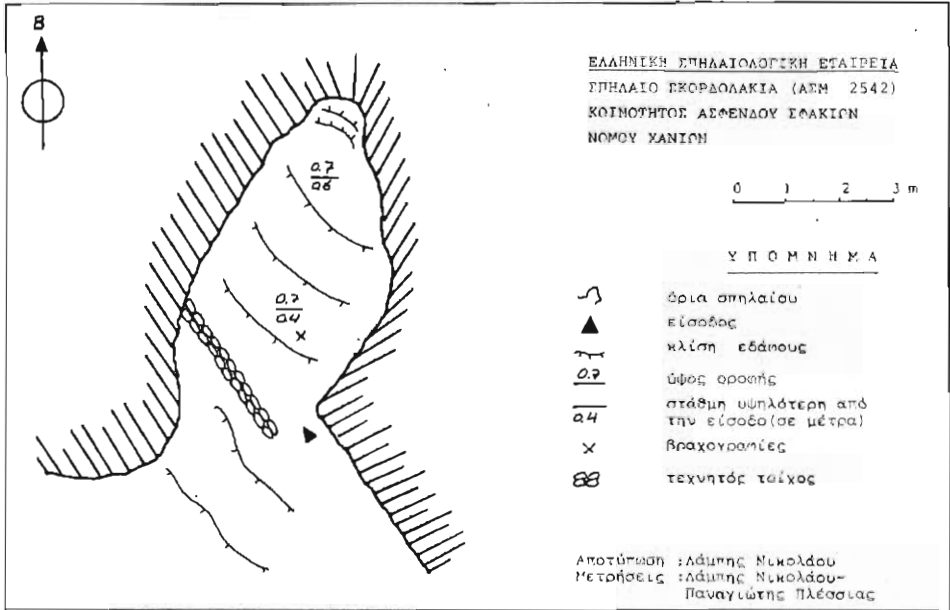

Ακιδογραφήματα στο σπήλαιο «Σκορδολάκια». Διακρίνονται ομάδες κουκίδων, Αρποδάκτυλα με μακριά καμπύλα άνευ διακλαδώσεων κέρατα, που θυμίζουν ένα από τα γνωστά απολιθωμένα άνω-πλειστοκαινικά ελάφια της Κρήτης. Το ελάφι αυτό είχε επιμήκη μη διακλαδιζώμενα κέρατα, εκτός από ένα πολύ μικρό πλευρικό κλάδο πλησίον του κρανίου (Βλ. J. de VOS, 1984, p. 79 Fig. 8) (φωτ. Γ.Ε. ΘΕΟΔΩΡΟΥ).

κονήσει εάν γνώριζαν την παρουσία τους. Το κριτήριο αυτό θα είναι πολύ πιο χρήσιμο όταν για το χώρο της Κρήτης υπάρξουν απόλυτες ραδιοχρονολογήσεις για τα απολιθωμένα θηλαστικά. Ενδεχόμενα απεικονίζουν μια από τις ομάδες ελαφιών που αναφέρει ο S. de Vos το 1984 και τα οποία έχουν μακριά κέρατα χωρίς εμφανείς πλευρικούς κλάδους.

Το γεγονός ότι αυτή τη στιγμή είναι δύσκολο να τεκμηριωθεί κάποια απόλυτη ηλικία για τις βραχογραφίες δεν αλλάζει τη πραγματικότητα: Οι βραχογραφίες αυτές αποτελούν αξιόλογο έργο τέχνης που χρειάζεται σωστή προστασία και ανάδειξη όπως τόσα πολλά έργα συγχρόνων εκπροσώπων των καλών τεχνών. Πάνω στην επιφάνεια με τις βραχογραφίες υπάρχουν νεότερες επώνυμες(!) και ανώνυμες χαράξεις από παλαιότερους κατοίκους του χωριού που κατά τις πληροφορίες μας πέθαναν στις αρχές του αιώνα μας.

Τα ευρήματα αυτά προκαλούν στον επισκέπτη δέος. Αποτελούν αναμφίβολα πολύτιμη κληρονομιά για τον τόπο μας και σπαιτούν πολύ καλύτερη τύχη. Ενδείκνυται να πραγματοποιηθούν κάποια ελάχιστα έργα που θα εξασφαλίζουν την διατήρησή τους και θα επιτρέπουν την εύκολη προσπέλαση σ' αυτά, τόσο των ενδιαφερομένων ειδικών επιστημόνων, όσο και των τουριστών που διέρχονται καθημερινά από την περιοχή σε μικρή

απόσταση (8 κλμ.) και σε μεγάλους αριθμούς. Σε περίπτωση που δεν εξασφαλιστεί η προστασία τους πρέπει να μεταφερθούν με τη μορφή μπλοκ σε ένα μουσείο.

Θα ήταν παράλειψη μας να μην ευχαριστήσουμε τον Ε.Ο.Τ. για την χρηματοδότηση της αποστολής, καθώς και το Διοικητικό Συμβούλιο της Ε.Σ.Ε., τον γραμματέα της κοινότητας Ασφένδου, Κανάκη Γερονιμάκη και το Γιώργο Μπολιώτη, κάτοικο Ασφένδου, χωρίς την βοήθεια και την συμπαράσταση των οποίων θα ήταν αδύνατη η πραγματοποίηση της αποστολής αυτής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- De VOS, J. (1984). The endemic Pleistocene deer of Crete. Verh. der Kon, Ned. Akad. van Wetenschappen, Afd. Natuurkunde, Eerste Reeks. Deel 31. Amsterdam.
- MAIS K., R. SEEMANN, N. SYMEONIDIS (1978): Vorläufiger Bericht über Funde von Felstritzzeichnungen in Höhlen Nordostgriechenlands. Ann. Naturhistor. Mus. Wien 81, S. 633-636, 1 Tafel, Wien.
- MAIS K., R. SEEMANN, N. SYMEONIDIS (1978): Βραχογραφίες σε σπήλαια της περιοχής Αλισιράτης Σερρών. Δ.Ε.Σ.Ε. XV, Τεύχος 1, σελ. 71-77, Αθήνα.
- Mc MANN, J. (1980). Riddles of the Stone Age. pp. 160,153 ill. Thames and Hudson. London.
- ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ ΧΡ. (1972): Οι Βραχογραφίες στ' Ασφέντου των Σφακιών. Κρητικά Χρονικά ΚΔ - 1 σελ. 107-139, Ηράκλειον, Κρήτη. (Cum. lit.).
- ΠΛΑΤΑΚΗ, Ε. (1971): Η Βραχογραφία του σπηλαίου των Σφακιών. Εθνική Φωνή Χανίων 30/10/1971 Χανιά.
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, Δ. (1961-1979): Γεωλογική και Φυσικογεωγραφική Βιβλιογραφία της Ελλάδος. Ι.Γ.Ε.Υ. (Ι.Γ.Μ.Ε.). Αθήνα.